

ВПЛИВ СИСТЕМИ ТРИПАРТИЗМУ НА УСПІШНІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

THE INFLUENCE OF TRIPARTISM SYSTEM FOR SUCCESSFUL DEMOCRATIC TRANSIT

Шуліка А.А.,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

У статті автор аналізує особливості впливу соціального діалогу на процес демократизації. Зазначається, що модель трипартизму забезпечує стабільність держави в умовах політичної кризи. Також консолідація демократії, перш за все, залежить від успішності взаємодії основних соціальних партнерів. Автор робить висновок, що успішність реформ політичної, економічної та соціальної сфери залежить від особливостей врегулювання партнерської взаємодії державних органів влади та представників громадянського суспільства.

Ключові слова: трипартизм, соціальний діалог, демократизація, демократичний транзит, консолідація демократії.

В статье автор анализирует особенности влияния социального диалога на процесс демократизации. Отмечается, что модель трипартизма обеспечивает стабильность государства в условиях политического кризиса. Также консолидация демократии, прежде всего, зависит от успешности взаимодействия основных социальных партнеров. Автор приходит к выводу, что успешность реформ политической, экономической и социальной сферы зависит от особенностей урегулирования партнерского взаимодействия государственных органов власти и представителей гражданского общества.

Ключевые слова: трипартизм, социальный диалог, демократизация, демократический транзит, консолидация демократии.

In the article the author analyzes the peculiarities of the influence of social dialogue on the process of democratization. It is noted that the model of tripartism provides stability of the state in the conditions of a political crisis. Also, the consolidation of democracy primarily depends on the success of the interaction of major social partners. The author concludes that the success of reforms in the political, economic and social spheres depends on the peculiarities of the regulation of the partnership between state authorities and representatives of civil society.

Key words: tripartism, social dialogue, democratization, democratic transit, consolidation of democracy.

Постановка проблеми. Еволюція політичних систем трансформаційних держав сучасного світу відбувається на основі тісної взаємодії з соціальним середовищем, структура та еволюція якого залежить від специфіки розвитку сфери виробництва та форм економічної активності. В цих умовах ефективно політичне управління суспільством неможливе без широкого консенсусу міжсекторальної співпраці. Демократизація та модернізація політичної сфери сучасної України є провідним чинником взаємодії політичних інститутів та важливим завданням для досліджень у межах вітчизняної та світової політичної науки.

Виняткової ваги набуває дослідження тих аспектів взаємодії та специфіки функціонування суб'єктів політики, які справляють вплив на стабільність соціуму загалом, детермінують формування та вплив загальних закономірностей політичного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розгляд проблем впливу соціального діалогу та трипартизму зробили такі дослідники, як О. Тупиця, В. Цвих, Д. Неліпа. При цьому необхідно зазначити, що більшість досліджень трипартизму була зосереджена на країнах,

де він сформувався протягом тривалого періоду консолідованої демократії, особливо в країнах Скандинавії, і на функції економічної координації, а не на політичній. Ця стаття присвячена такій функції трипартизму – стабілізації політичних і економічних перетворень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз вплив тристоронніх взаємовідносин на процес демократичного транзиту в сучасному світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Механізми соціального діалогу можуть регулювати далеко не тільки питання, пов'язані з трудовими відносинами, інституційними формами врегулювання трудових спорів та правилами ведення колективних переговорів між представниками роботодавців і найманих працівників. На основі соціального діалогу можна формувати механізми прийняття рішень, які впливають на політичну сферу держави, так, наприклад, соціальний діалог може сприяти проведенню структурних реформ зайнятості, реалізації політики на ринку праці, податкової, фінансової та торговельної політики. Також взаємодія на основі політики соціального діалогу може сприяти формуванню ефективної

стратегій нормалізації нерівностей у рівні доходів, скорочення бідності, а також соціального захисту і соціальної політики.

Демократична політична система передбачає лише механізм адекватного представництва волі більшості та можливість вільної політичної конкуренції. Як свідчить досвід країн сталої демократії, формування соціальної стабільності на основі справедливого розподілу суспільного продукту залежить від активності основних соціальних груп у сфері відстоювання життєвих інтересів.

Участь у процесі соціального діалогу, особливо на національному рівні, приваблювала в деяких випадках більшу кількість зацікавлених сторін, окрім профспілок і роботодавців, як-от НУО, некомерційні організації, групи споживачів і інші групи, що представляють інтереси, які зазвичай не входять до числа традиційних соціальних партнерів.

Ф. Багнарді зазначає: «Розширений соціальний діалог був названий тристороннім і вітався Міжнародною організацією праці як засіб посилення діалогу, який зробив його більш інклюзивним, зберігаючи при цьому центральну роль традиційних суб'єктів» [3, р. 13].

Соціальний діалог може мати різну ступінь залучення учасників, різні інституціональні форми, а також різні цілі і результати. Один із різновидів соціального діалогу – трипартизм формується за участю держави, має певну кількість агентів та чітку ієрархічну структуру. Підвищення ролі держави у регулюванні економічного та соціального розвитку опирається на пошуки адекватних форм взаємодії з групами інтересів. «В екстремальних відносинах тристороннє співробітництво підтверджувало свою ефективність у досягненні політичної та соціально-економічної стабільності. Саме тристороннє співробітництво стало підставою розробки основних моделей соціального діалогу і партнерства» [1, с. 24].

Трипартизм є всеосяжним і демократичним інструментом розробки політики. Крім того, він є інструментом залучення соціальних партнерів до політичного процесу, оскільки діалог і соціальне партнерство можуть звести до мінімуму конфлікти шляхом сприяння соціальному миру і проведення більш прозорої і стійкої політики. «Чим вищими є якість інформації та ступінь співпраці між державними та громадськими групами, тим вищою є ймовірність успішної реалізації політики, яка підтримується (хоча б, принаймні, за згодою) соціальних партнерів» [3, р. 15].

Крім того, завдяки системі трипартизму соціальні партнери несуть спільну відповідальність за здійснювану політику. Соціальний діалог ефективний у разі необхідності реалізації серйозних економічних, соціальних і політичних реформ, і з цієї позиції його роль набуває вирішального значення в період демократичного транзиту.

Розвинена система трипартизму може призвести до більш широкої суспільної взаємодії і зростання ефективності державної політики і стратегій, при цьому трипартизм сприяє згуртованості та консолідації демократії. Демократизації сприяє формування єдиної системи форумів, які дають змогу соціальним партнерам обговорювати питання і проблеми, які становлять спільний інтерес. Таке обговорення відбувається на основі співробітництва, що, однак, не заперечується наявністю суперечливих інтересів.

У резолюції про Трипартизм і соціальний діалог, яка прийнята Міжнародною організацією праці в 2002 р., соціальний діалог був визнаний «центральною елементом демократичних суспільств» [5]. У тому ж документі трипартизм розглядається як «інструмент розв'язання соціальних проблем, досягнення консенсусу, сприяння розробці міжнародних трудових стандартів і вивчення широкого кола трудових питань, у вирішенні яких соціальні партнери відіграють пряму, законну і незамінну роль» [5].

Система трипартизму досить розвинена в сучасному світі. Необхідно особливо зазначити роль у сприянні політичному транзиту багатьох держав.

Так, Південно-Африканська Республіка виділяється як унікальний випадок формування системи трипартизму в сучасній Африці, з добре інституціоналізованою практикою і розвиненими формами різноманітних тристоронніх угод, що стосуються різних форм взаємодії соціальних партнерів.

Е. Вебстер та Д. Сіквебу зазначають: «Трипартизм у Південній Африці справив істотний вплив на зміст, темпи та послідовність економічних реформ у сферах: реорганізації ринку праці (в тому числі трудового законодавства, навчання та інших активних заходах на ринку праці, сприяння зайнятості і боротьбі з расовою нерівністю на робочому місці); лібералізації торгівлі та політики у сфері забезпечення свободи конкуренції» [9, р. 177].

Таким чином, трипартизм призвів до значної підтримки в цих сферах реалізації демократичної політики, підвищив ефективність політичних інститутів і сприяв становленню демократичних інститутів, що забезпечило формування інституту, який організує взаємодію соціальних груп і держави не через конфліктне (протестне) протистояння, а через створені інститути.

Центральне місце в процесі транзиту ПАР до демократії займає мобілізація сил профспілок у їх взаємовідносинах з роботодавцями та державою. «Ключовим моментом в перехідний період був протокол Laboria, тристороння угода 1990 р., яка передбачала, що жодні реформи соціально-трудової сфери неможливі без узгодження з представниками бізнесу та праці» [9, р. 177].

Центральна роль, яку відіграв трипартизм у переході до демократії у Південній Африці, є найбільш яскравим прикладом вдалої реалізації демократичного транзиту. Перехідний період у Південній Африці ознаменувався низкою інституційних нововведень, що з'явилися в результаті соціального діалогу і заклали основи для політичних змін. Ці інститути створили нові форми соціально-політичної взаємодії, змусивши представників найманої праці, представників бізнес-структур та громадські організації створити систему взаємодії, яка консолідувала суспільство в напрямі демократизації, шляхом проведення переговорів і укладення угод за основними напрямками економічної і соціальної політики.

Таким чином, рівень розвитку трипартизму розрізняється не тільки за своїми масштабами – незалежності і дієвості суб'єктів, ступенем інституціоналізації, але й за впливом на різні економічні та політичні реформи.

Прикладом впливу інституціоналізованої форми трипартизму, який забезпечує плавну і успішну адаптацію держави до реформування економічної, соціальної та політичної сфери, можна назвати Сінгапур і Південну Корею. Ці країни є одними з небагатьох країн в Азії, де сформована ефективна система трипартизму [6, р. 85]. Хоча при цьому моделі трипартизму в цих країнах не досить сильно відрізняються.

«У Сінгапурі наочно демонструється важливість трипартизму у формуванні здатності країни постійно адаптуватися до різних політико-економічних умов і потрясінь із порівняно невеликим негативним впливом на добробут її громадян. На відміну від цієї моделі, менш інституціоналізований трипартизм у Південній Кореї являє собою обмежену і тимчасову здатність впоратися з кризою в критичній ситуації» [6, р. 86].

Демократизація – це, передусім, інституційний процес, коли створюються нові інститути, які забезпечують подальший розвиток. Політичний характер трипартизму в умовах демократизації має привести до легітимації демократичної форми правління і для державних органів влади, і для інших соціальних партнерів.

Трипартизм походить із теорії корпоративізму, яку можна визначити як модель формування політики шляхом систематичного узгодження між державою і ієрархічно впорядкованими і функціонально диференційованими асоціаціями, які підтримуються державою в обмін на дотримання ними певної дисципліни та контролю. Трипартизм виявився особливо популярним у перехідних суспільствах, в яких майже відсутні передумови організаційного порядку і стабільності для ефективного корпоративізму. На думку Ю. Грота і Ф. Шміттєра, «історичні злети і падіння трипартизму мають сильний зв'язок із хвилями демокра-

тизації, зокрема після двох світових війн, у 1970-х і в 1990-х рр.» [8, р. 8].

Політизація трипартистських взаємодій є загальноєвропейською тенденцією. Основою встановлення стійкої згоди між соціальним середовищем та політичними інститутами є укладення великих угод, які сприяють утворенню в постіндустріальних державах єдиної Європи системи неокорпоративізму, тобто партнерської взаємодії власників виробництва, безпосередньо найманих працівників. Неокорпоративізм означає широку, в межах усього суспільства співпрацю представників найманої праці та капіталу.

Р. Міарді розглядав вплив трипартизму на процес демократичного транзиту на прикладі Іспанії і Польщі, він зазначає: «В обох країнах трипартизм виник незабаром після узгодженого переходу від диктатури» [7, р. 404]. В Іспанії та Польщі трипартизм і централізована форма проведення переговорів між соціальними партнерами зіграли важливу роль у становленні демократії і швидкому ослабленні протестної активності.

В обох країнах трипартизм був прийнятий як узагальнена практика, і держави досягли успіху в консолідації демократії. Р. Міарді стверджує, що причина криється саме в специфічних функціях і формах постдемократичного перехідного трипартизму [7, р. 405].

Хоча необхідно зазначити, що застосування системи трипартизму в процесі демократичного транзиту не є загальнообов'язковою практикою й є багато прикладів демократизації з використанням інших моделей соціального діалогу. Наприклад, якщо ми говоримо про хвилю демократизації у 70-х роках ХХ століття, то, на відміну від Іспанії, Португалії та Греції, трипартизм не грав основоположну роль під час демократичного переходу. Аналогічним чином, роль трипартизму в Польщі відрізняється від інших країн Східної Європи не тільки рівнем впливу на політичну сферу, але й меншим регулюючим потенціалом, наприклад, у Чехії та Словаччині.

Історичне порівняння підкреслює сильні паралелі в деяких формальних особливостях і функціях трипартизму в Польщі та Іспанії, що вкорінені в перехідний демократичний досвід. В обох випадках, незважаючи на контекстуальні економічні відмінності та відмінності від сусідніх країн, виник специфічний тип трипартизму.

Трипартизм в умовах демократичного транзиту характеризується низкою виключних особливостей. Перш за все, головною метою трипартизму є пошук легітимації та підтримки нових політичних інститутів, демонстрування їх ефективності, а не вирішення проблем соціально-економічної координації [4, р. 27].

Також трипартизм в умовах демократичного транзиту передбачає і підтримує високу ступінь

політизації, що найбільш помітно у профспілках, які вступають у складні, а іноді і конкурентні союзно-партійні відносини (наприклад, польська профспілка «Солидарність»). Саме тому в громадському дискурсі профспілки країн на етапі демократизації часто звинувачуються в політизації. Статус профспілок у межах політичної системи демократії утверджує їх роль як основного каналу збирання та оновлення інформації стосовно поточного стану справ щодо виконання колективних угод у різних галузях зайнятості, вони є незалежною інстанцією представництва інтересів працівників, чия позиція не визначається позицією інших суб'єктів-партнерів, вони є універсальною структурою, яка постійно поновлюється в межах ринкової економічної системи, має власну функціональну роль у перерозподілі суспільного багатства. Остання риса є визначальною для участі профспілок у «політичних торгах» у межах тристоронньої моделі соціального партнерства [2, с. 7].

Проблемою трипартизму при демократизації є його невисокий рівень інституціоналізації, яка видається неможливою через його суперечливий характер: «соціально-економічний інститут, який має вирішувати політичні проблеми, однак не бере на себе роль економічної координації, яка б

могла перешкодити демократичного транзиту» [7, р. 407].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, трипартизм набуває рис політичного інституту в умовах демократичного транзиту через нездатність інших політичних інститутів забезпечити соціальну стабільність та адекватні економічні умови розвитку в державі. Механізми тристоронніх угод визначають життєдіяльність всього суспільства на тривалий період. Тому об'єднання роботодавців та профспілки прагнуть, по-перше, визначити свої вимоги і, по-друге, закріпити свій статус суб'єктів забезпечення соціально-трудових відносин та економічного розвитку.

З'ясування загальних засад політизації практик досягнення тристоронніх домовленостей розкриває можливості для розгляду демократизації сучасної України як передумови політичної інституалізації трипартизму.

Сутністю трипартизму як компонента політичної системи є його статус як інституту, який перебуває над ідеологіями і політичними позиціями. Трипартизм є механізмом взаємодії держави та найбільш їх суспільних груп із метою забезпечити соціальну та суспільну стабільність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галустьян Ю.М. Соціальний діалог як інструмент гуманізації ринку праці та соціально-трудових відносин. Соціально-трудова сфера: сучасний стан, проблеми та стратегічні напрями розвитку: зб. тез доп. учасників міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф.; 14–16 листоп. 2017 р. Київ: КНЕУ, 2017. С. 24–26. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/22941>.
2. Шуліка А.А. Трипартизм як інститут політичної системи сучасної України: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара. Д., 2010. 19 с.
3. Bagnardi F. The Changing Pattern of Social Dialogue in Europe and the Influence of ILO and EU in Georgian Tripartism. *Caucasus Social Science Review*. 2015. Vol. 2. Issue 1. p. 1–77. URL: <http://openjournals.gela.org.ge/index.php?journal=CSSR&page=article&op=view&path%5B%5D=1650&path%5B%5D=935>.
4. Hilsen A.I. Balancing Power—The Give and Take of Tripartism in Transition Economies. *The Paradox in Partnership: The Role of Conflict in Partnership Building*. 2011. p. 24–35.
5. ILO Resolution concerning Tripartism and social dialogue. 2002. URL: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc90/pdf/res.pdf>.
6. Kuruvilla S., Liu M. Tripartism and Economic Reforms in Singapore and the Republic of Korea. Fraile L. (eds) *Blunting Neoliberalism. The International Labour Organization*. London, Palgrave Macmillan. 2010. p. 85–127.
7. Meardi G., Gardawski J., Molina O. The dynamics of tripartism in post-democratic transitions: comparative lessons from Spain and Poland. *Business History*. 2015. Volume 57. № 3. Pp. 398–417.
8. Schmitter P.C., Grote J.R. The Corporatist Sisyphus: Past, Present and Future. *European University Institute Working Paper SPS*. 1997. № 97/4. p. 1–22.
9. Webster E., Sikwebu D. Tripartism and Economic Reforms in South Africa and Zimbabwe. Fraile L. (eds) *Blunting Neoliberalism. The International Labour Organization*. London, Palgrave Macmillan. 2010. P. 176–223.